

Toukomsst: Krachten bundelen
voor Groningen

Samen
Van onderop
Toekomstgericht

Touk

dmst ■ Krachten bundelen
■ voor Groningen

Toukomst is een grootschalig participatieproject waarin met Groningse inwoners en organisaties is nagedacht over de toekomst van de provincie. Hoe ziet Groningen eruit in 2040? Welke grote ideeën leven er voor de toekomst van Groningen?

In het afgelopen jaar zijn 900 ideeën ingestuurd, online en offline groepsgesprekken gevoerd met 200 mensen om ideeën te bundelen tot grotere projecten en tal van gesprekken gevoerd met maatschappelijke- en netwerkorganisaties. De 59 gebundelde projecten zijn 30.000 keer beoordeeld door 6.000 mensen. De website werd 175.000 keer bezocht. Voor het inwonerpanel waren 250 aanmeldingen en werden 20 mensen ingeloot. Onder leiding van een onafhankelijke voorzitter beoordeelde zij de projecten en ideeën en schreven een advies over de besteding van 100 miljoen euro die beschikbaar is voor de uitwerking en uitvoering van Toukomstprojecten.

Voor je ligt het Toukomstbeeld, een visie van de inwoners op de toekomst van Groningen in 2040, gebaseerd op alles wat er in het eerste jaar Toukomst is gedaan. Het Toukomstbeeld is een getekend panorama en toont de zeven Groninger landschappen met visies en doelen voor Groningen in 2040. Onderaan geeft het Toukomstbeeld een agenda mee aan de politiek, overheden en organisaties in de provincie. Een agenda van de inwoners van Groningen.

Voorwoord West 8

Ruim een jaar is er gewerkt aan het Toukomst project. De inzet was om te komen tot een gesprek over de eigen toekomst, een begin te maken aan een dialoog. Duidelijk was dat dit gesprek vooral ook dwingt tot luisteren en begrijpen. Groningers willen gehoord worden.

Binnen Toukomst zagen we dat mensen initiatieven naar voren brachten, er werd gesproken, uitgewisseld, getwijfeld en gespeculeerd. De Toukomst website diende als platform en bracht ook mogelijkheid voor agendering, community vorming en reflectie. De uitkomst van dit ‘begin’ kon worden ingebracht bij het Toukomstpanel: Een inwonerspanel geformeerd uit de gelederen van de Groningse bevolking, bestaande uit mensen die met twee benen in de werkelijkheid staan, de Groningse samenleving van binnenuit kennen. Dit panel kan de sleutel bieden voor een perspectiefvol benoemen van de meest noodzakelijke en relevante ideeën voor uitwerking en realisatie. Het gaat om de besteding van 100 miljoen euro voor de toekomst van Groningen.

Als deel van Team Toukomst mochten wij assisteren bij het opzetten van dit voor de schaal van Nederland uitzonderlijke project. Dit intensieve werk, de ontmoetingen en de vele discussies leverden een aantal

bijzondere ervaringen op. Graag nemen we de gelegenheid aan om een aantal van onze persoonlijke observaties te delen. De belangrijkste zouden we puntsgewijs willen opsommen:

— In delen van de provincie en in het hart van het aardbevingsgebied blijkt een existentieel gebrek aan vertrouwen in de instituties en de overheid. Het is evident dat het veel tijd en inzet zal vragen dit vertrouwen te herwinnen, er blijkt een noodzaak tot democratische

vernieuwing. Ook blijken mensen, lang niet altijd goed georganiseerd of geformaliseerd, zich te verbinden aan specifieke thema’s, zonder dat ze toegang hebben tot het politiek debat. Ze voelen zich buitengesloten, niet gehoord. Hiervoor zijn nieuwe paden nodig. Er zouden mensen moeten worden gezocht die hieraan richting kunnen geven.

— De jonge generaties blijken zeer open te staan om zich te verbinden aan toekomstplannen. Ze zijn gemotiveerd, initiatiefvol en hebben een reële kijk op de werkelijkheid. Dat zou ook betekenen dat bestaande organisaties, de instituties, de politiek en het bestuur zich moeten richten op een verjongingskuur. Burgerlijk leiderschap moet divers maar ook jong zijn.

— Voor innovatie en ontwikkeling van de provincie moet er geïnvesteerd worden in de toekomst met onderwijs als basis. De bijzondere resultaten van een focus op onderwijs zijn ook in Rotterdam-Zuid gebleken. Een langjarig en consistent programma van vakscholen gekoppeld aan het lokale en regionale bedrijfsleven zou moeten worden gerealiseerd. Op scholen moet een extra curriculum worden aangeboden voor het stimuleren van eigen waarde, aandacht voor een gezond lichaam, voeding en bewegen, filosofie en cultuur. Zo’n langjarig programma levert de bouwstenen voor een toekomst en zal antwoorden bieden op existentiële problemen in de krimp regio’s.

— Voorzieningen als glasvezel en het openbaar vervoer worden steeds genoemd als voorwaardelijk voor het Ommeland.

— De relaties tussen Stad en Ommeland moeten worden versterkt, verdiept, ontwikkeld. De stad Groningen is in een periode van bloei en renaissance. Engagement en verbinding tussen de verschillende gemeenschappen zijn essentieel voor sociaal-culturele en economische uitwisseling en wederkerigheid.

— Ook het maken van letterlijke verbinding, recreatieve routes voor fietsers, wandelaars, vaarverbindingen, moet worden gerealiseerd.

— Er ligt een serieuze opgave om met kunst en cultuur als medium het complete verhaal van Groningen te verwoorden: het gehoord willen worden, de pijn, mededogen, bazen, regenten, boeren, slachtoffers, armoede, achterstelling zijn de thema's. Groningen als geheel kan het podium zijn.

— De discussie en de regelingen voor de implementatie van klimaatadaptatie en energietransitie in Nederland missen het draagvlak in Groningen. Mensen zijn trots op hun landschap, het Ommeland gaat hen aan het hart. De realisatie van zonneakkers en windmolenparken worden ervaren als ondemocratische operaties. Er is grote behoefte aan een werkelijke discussie over het verduurzamen. De uitkomst kan alleen het resultaat zijn van een collectieve perceptie en een democratische werkwijze.

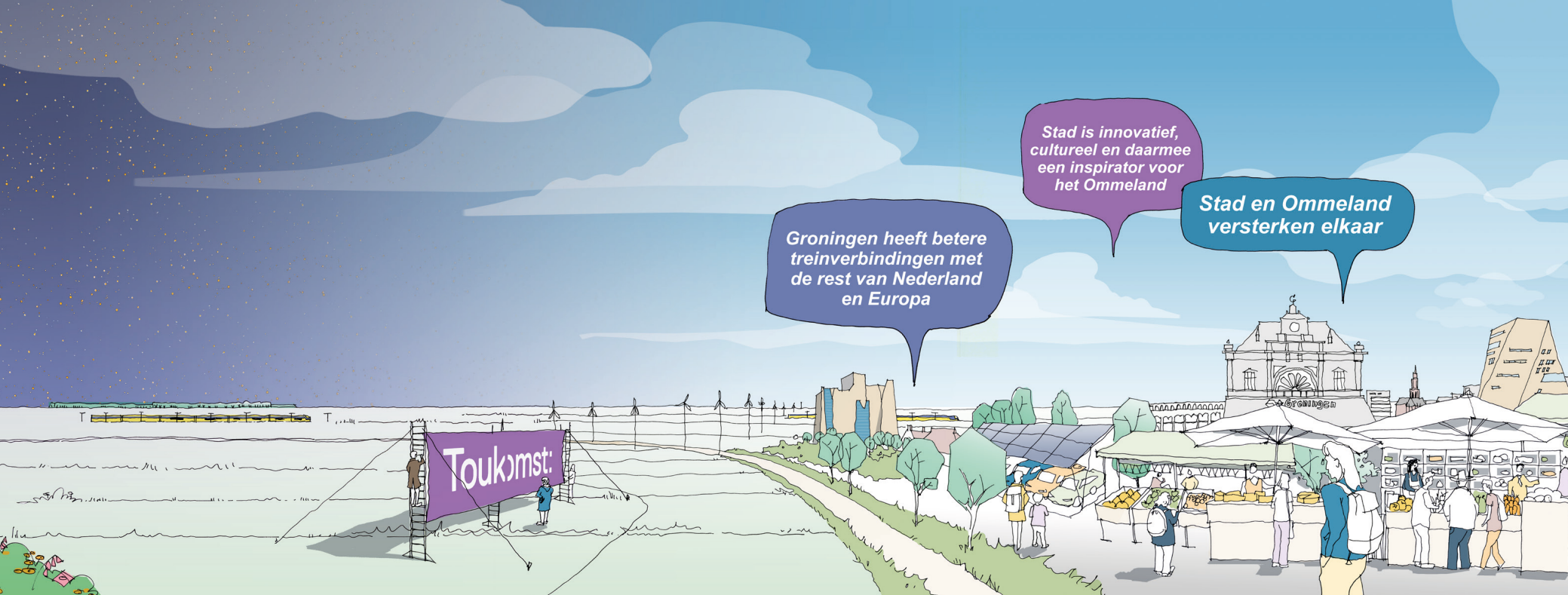
— Er ligt een groot taboe als het gaat over het 'leeg trekken' van de provincie. Nieuwe programma's over energie, waterstof vragen om een benadering waarin het Groninger landschap als een legacy wordt gezien. En om een inclusieve benadering ten opzichte van de gemeenschappen.

— Alle transformaties aan het trotse cultuurlandschap zouden via een Gronings landschapsbureau kunnen worden uitgewerkt, het bureau dat als opgave heeft te werken met 'couleur locale' om zo stap voor stap het landschap te verrijken. De authenticiteit van de zeven Groninger landschappen zal worden gekoesterd en gecultiveerd. Deze unieke landschappen zijn verpletterend en vormen de basis voor kwalitatief wonen en werken. Net zoals in Drenthe en Friesland zullen ze een magneet vormen voor bezoekers en nieuwe economische activiteit.

— Groningers zijn Nederlanders, er is geen wedstrijd tussen 'Nederland' en 'Groningen'. Ondanks politiek en media ervaren 'Nederlanders' veel empathie voor de problemen van Groningers. Het ligt voor de hand dat Groningers hun eigen toekomst claimen, dit zullen wij Nederlanders altijd omarmen.

Het Touekomstbeeld dat je in handen hebt verwoord de inbreng van de inwoners van Groningen. Dat is imposant! Wij zijn schatplichtig aan ieder die ideeën instuurde, alle deelnemers aan Touekomst die mee bleven denken, wegliepen en weer terugkwamen. Wij bedanken voor de moed, openheid, en willen aanmoedigen vooral door te blijven praten of ermee te beginnen. Een gesprek is de start van alles, aan de keukentafel, op het schoolplein, in het gemeenschapshuis, op het werk, in de gemeenteraden en Provinciale Staten. Neem de tijd en luister naar elkaar, durf jezelf tegen te spreken, twijfel en denk. Vorm een mening en bouw samen verder aan de toekomst van Groningen.

Adriaan Geuze, Martin Biewenga, Jasmijn Koelega, West 8

Groningen heeft betere
treinverbindingen met
de rest van Nederland
en Europa

Stad is innovatief,
cultureel en daarmee
een inspirator voor
het Ommeland

Stad en Ommeland
versterken elkaar

Markten en lokale producenten profiteren van kortere ketens in voedselproductie

Eten van eigen bodem

Logistiek en distributie van lokale producten zijn verbeterd

Jonge zeekei-landbouw van allure voor de wereldmarkt

Ecologische rijkdom langs landbouwgronden

Brede bermen, fietspaden, met hagen en bloemen

Zorg dat Groningse producten in de lokale (super)markt te koop zijn voor een marktconforme prijs

Eten uit Groningen krijgt een Gronings keurmerk en ieder jaar vieren we het Oogstfeest

Eerlijke, lokale 'zero kilometer landbouw' producten van een duurzame, korte keten

Boeren, verwerkers, distributeurs en (super)markten werken samen en verkorten de voedselketen door het coördineren van transport en koeling

Combineer grootschalige landbouw voor de wereldmarkt met lokaal produceren

Grondeigenaren, beheerders en inwoners werken samen aan het realiseren van bloemrijke, ecologische bermen en wandelpaden langs alle diepen, maren en sloten

Investeringen in landschap, recreatie en natuur zorgen voor banen en economie, koppel de agenda's

Het Reitdieplandschap kan niet worden ingezet voor grootschalige windturbines of zonnecellen

Wandelen langs maren en diepen

Vaar 'Recreatieve Rondjes Groningen'

Meer deelfietsen in het Ommeland

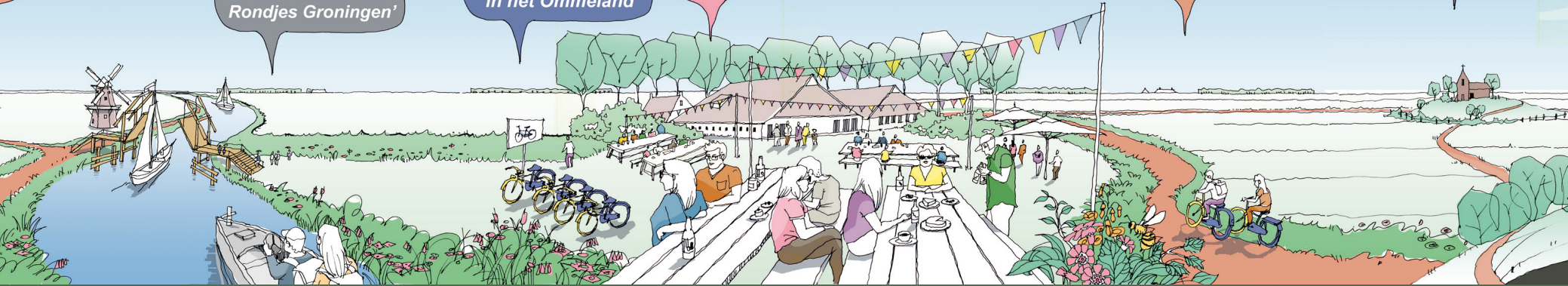
Recreatie en kleinschalig toerisme stimuleren de Groningse economie

'koffie en appeltaart' waar routes bij elkaar komen

Combineer landschap, recreatie en ondernemerschap

450 km extra fiets- en wandelpaden

Trots op het Wierdenlandschap met de pittoreske kerkjes

Werk samen met mobiliteitsaanbieders om het Ommeland beter te ontsluiten met deelfietsen, zoals OV fietsen op ieder station

Stimuleer horecaondernemers om zich te vestigen op plekken waar recreatieve routes en mensen samenkomen

Geef een impuls aan het recreatieve netwerk door 450 km extra fiets- en wandelpaden te realiseren. Dit kan door het publiek toegankelijk maken van overheidsgrond, organiseren van 'recht van overpad' of aankoop van grond. Maak slimme combinaties van onderhouds- en beheer budgetten van provincie, waterschap, gemeenten, landschapsbeheerders

Maak arrangementen waarin landbouw, recreatie en natuur elkaar versterken en waar Groningers uit de stad naar het Ommeland gelokt worden. Hier zijn terrasjes en ontmoetingspunten

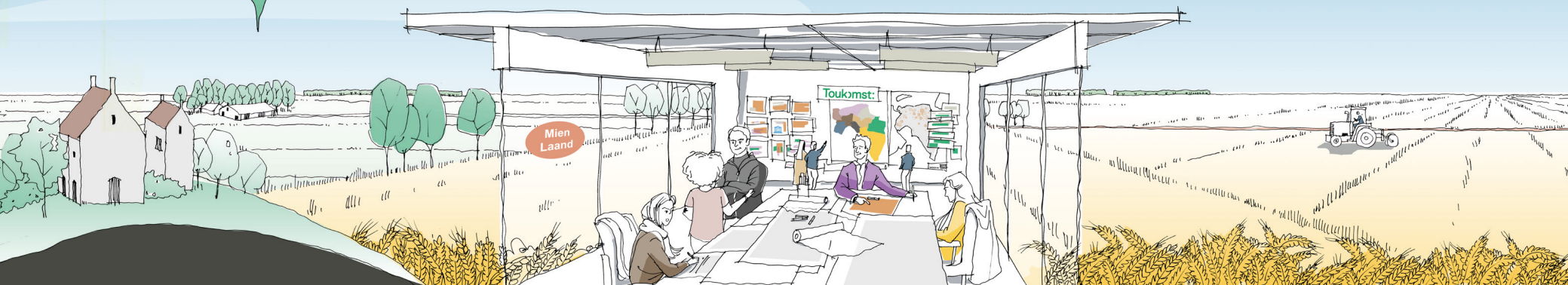
Ontwikkel een haarnet van fietspaden dat wierden en terpen verbindt

Gronings - Friese
wierdenlandschap is
cultuurlandschap van
internationale allure

Meer groen in het
landschap.
Boomsingels
en groene bomen
op de horizon

Openheid, ruimte en
rust als onderdeel
van de Groningse
identiteit

LANDSCHAPSWERKPLAATS

Programmeer de kerkjes en verbindt ze
aan elkaar door middel van exposities,
optredens

Richt een landschapswerkplaats in waar ontwerpers van
de provincie, waterschappen, gemeenten en Prolander
samen met inwoners en maatschappelijke organisaties
tekenen en werken aan ruimtelijke visies en plannen

Behoud de openheid,
rust en ruimte van het
landschap

Behoud, herstel en ontwikkel het oudste
cultuurlandschap van Nederland en het
bijbehorende erfgoed

Een ommetje rond
ieder dorp

Elk buurtschap
of dorp een
eigen randbos

Gezond oud worden in
woongemeenschappen
waar jong en oud
samenleven

Snel en betaalbaar
internet voor
alle Groningers

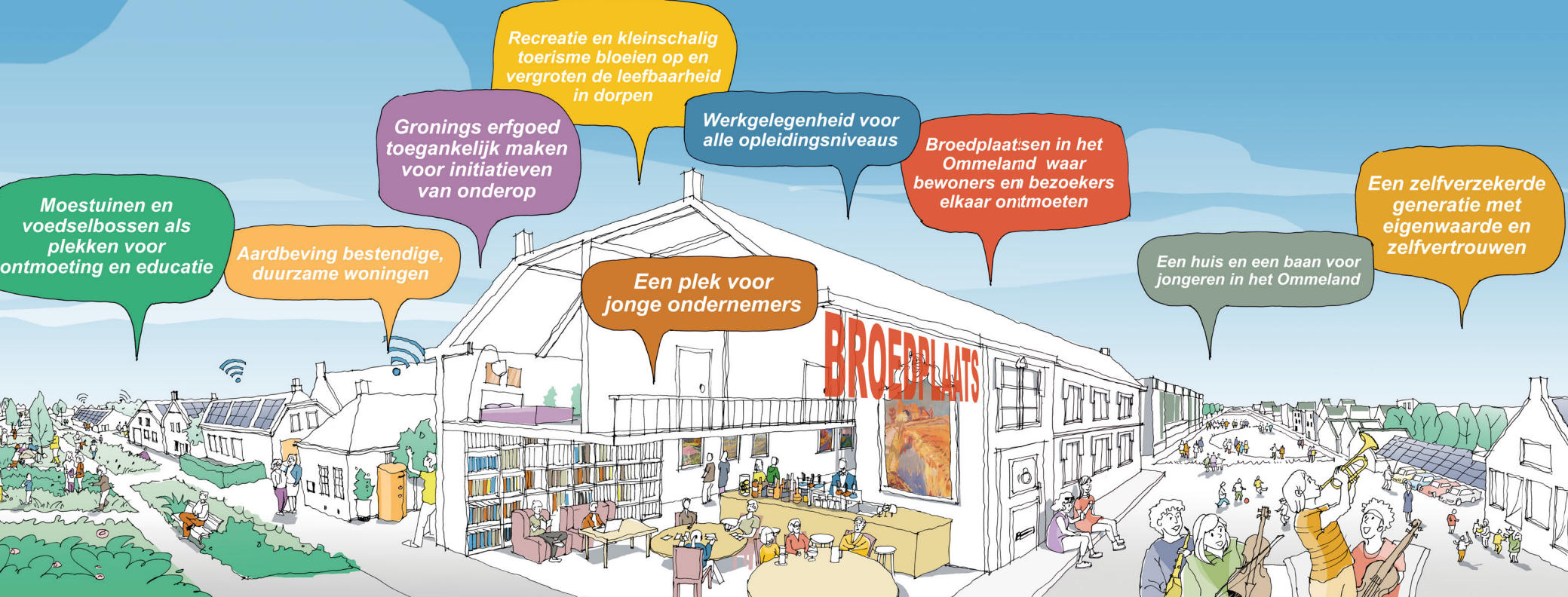

Zet in op recreatie waarbij er een
gezonde balans is tussen inwoners,
bezoekers en het landschap

Investeer in de leefomgeving ten behoeve van prettig
wonen en economie, onder andere door in ieder dorp
een randbos of gemeenschapstuin te realiseren

Onderzoek nieuwe manieren van ouderenhuisvesting
zoals langer thuis wonen met gepaste zorg, wonen in
woongemeenschappen met alleen ouderen of een mix
van ouderen en jongeren

Overheid en burgerinitiatieven werken
nauw samen bij het aanleggen van
glasvezelverbindingen. Neem bestaande
initiatieven als voorbeeld

Moestuinen en voedselbossen als plekken voor ontmoeting en educatie

Aardbeving bestendige, duurzame woningen

Gronings erfgoed toegankelijk maken voor initiatieven van onderop

Recreatie en kleinschalig toerisme bloeien op en vergroten de leefbaarheid in dorpen

Werkgelegenheid voor alle opleidingsniveaus

Broedplaatsen in het Ommeland waar bewoners en bezoekers elkaar ontmoeten

Een plek voor jonge ondernemers

Een huis en een baan voor jongeren in het Ommeland

Een zelfverzekerde generatie met eigenwaarde en zelfvertrouwen

Combineer versterking met verduurzaming van woningen. Installeer warmtepompen en benut daken maximaal voor het opwekken van zonne-energie

Geef ruimte aan initiatieven van onderop

Bied onderdak aan maatschappelijke instellingen én lokale ondernemers in dorpen

Richt een organisatie in voor het behoud, beheer en de programmering van maatschappelijk vastgoed en cultureel erfgoed. Creëer minimaal 100 inclusieve plekken waar ruimte is om te pionieren en experimenteren

Geef voeding, zelfverdediging, filosofie, IT, muziek, kunst en ondernemerschap op school

Zorg voor voldoende gepaste, aantrekkelijke en betaalbare huisvesting voor jongeren, niet alleen in de Stad maar ook in de dorpen en steden in het Ommeland. In de buurt van voorzieningen en openbaar vervoer

*Meer jongeren
een passende
baan in de regio*

*Sterke keten van
bedrijfsleven en
vakscholen in het
Ommeland*

*Groningen
produceert circulair*

*Wandelen door de
polders over oude
slaperdijken*

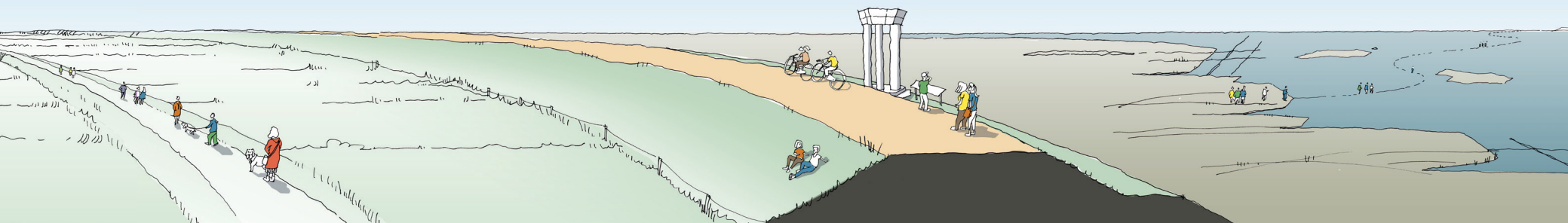
Leid jongeren op tot toekomstbestendige arbeidskrachten: installateurs om gebouwen te verduurzamen, verpleegkundigen, IT'ers

Realiseer vakscholen ten behoeve van baangarantie, betere aansluiting op vacatures bij bedrijven en ten behoeve van werkgevers

Stimuleer circulaire maakindustrie zodat werkgelegenheid ontstaat

Werk samen om oude slaperdijken zichtbaar en bewandelbaar te maken. Maak nieuwe afspraken met boeren, grondeigenaren over gebruik en beheer, onder andere door 'recht van overpad'

*Wandelen en fietsen
op de machtige
Waddenzeedijk met
uitzicht over de
polders en het Wad*

Genieten van
het Wad

Behoud van het kwelderlandschap als
UNESCO werelderfgoed

Koester het open landschap en de duisternis

Duurzame energieopwekking past in het landschap energieproductie

Vertrouwen krijgen is vertrouwen geven

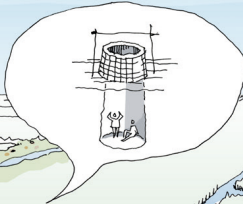
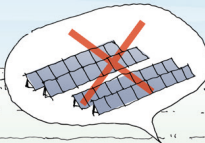
Geen nieuwe zonneparken op vruchtbare jonge kleigronden

Van wingewest naar win-win gewest

Samenwerking is een must

Cultuurhistorische waarden van het Groninger land als randvoorwaarde bij grootschalige energieproductie

Meer zeggenschap en zelfbeschikking

Gemeenteraden geven zonneparken duidelijke regels mee voor maximale hoogte van alle installaties en landschappelijke inpassing. Groen, een heg of dijkje eromheen, geen lampen, geen lelijke hekken

Pak regie over de inrichting van het landschap om verkwanseling te voorkomen. Stel met inwoners een raamwerk of landschappelijk masterplan op voor de hele provincie Groningen, gebaseerd op gegronde afwegingen en slimme inpassing van de ruimteclaims die de transitie van deze tijd vragen

Betrek bewoners actief bij het formuleren van oplossingen over inpassing van de energietransitie, onder andere bij de Regionale Energie Strategie (RES)

Zorg dat ieder nieuw beleid of programma van provincie, gemeenten, waterschappen begint met een beschrijving waarom dit voor inwoners van de provincie belangrijk is

Behoud de kwaliteit van het landschap bij grootschalige energieopwekking door in te zetten op zon-op-dak en wind-op-zee en te werken aan landschappelijke inpassing van zonneparken

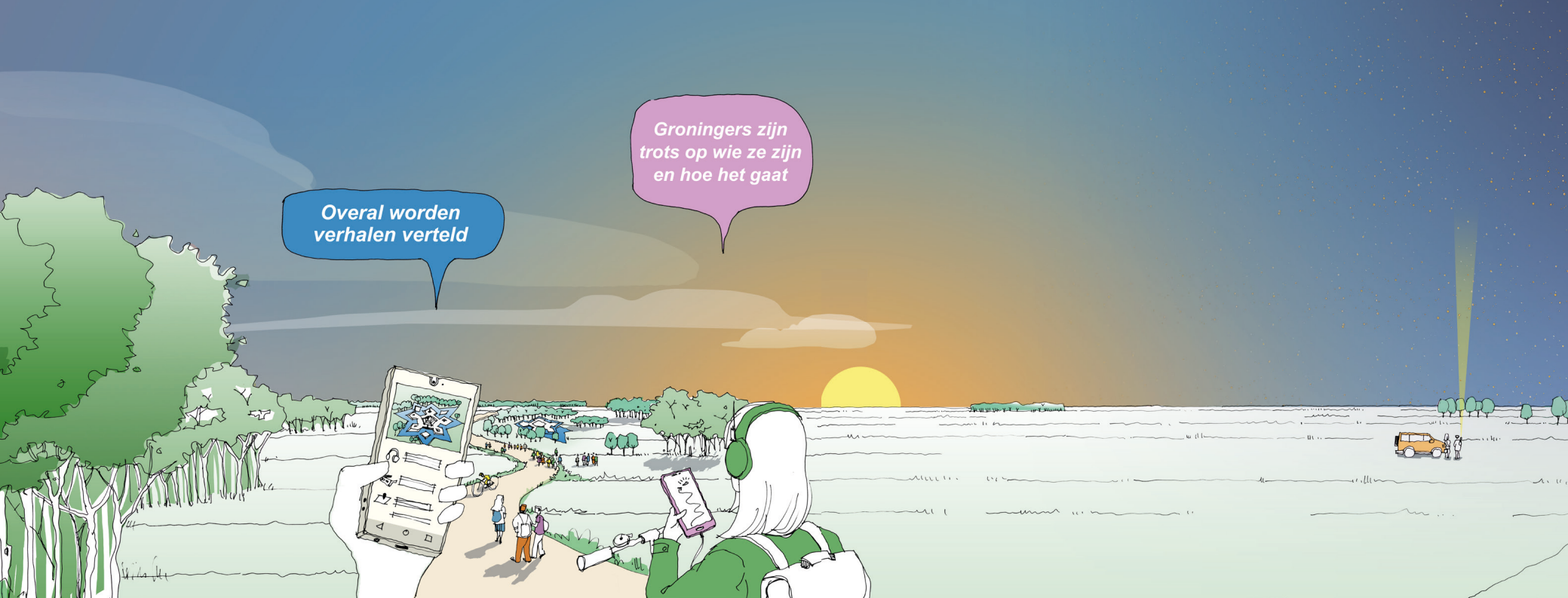
An illustration of a vibrant green landscape. In the foreground, a paved path winds through a dense forest of tall, thin trees with lush green canopies. A person with a blue backpack and a walking stick is on the path. To the left, a dirt path shows people riding horses. In the background, a large, multi-story building with a red roof and a central tower stands under a soft, hazy sky. People are seen walking and sitting on a bench near the building. Two speech bubbles are overlaid on the scene: a green one on the left and a red one on the right.

*2 miljoen
nieuwe bomen*

*Een veelzijdig en
toekomstbestendig
cultuurnetwerk*

Zorg voor inpassing van meer bomen en bossen in het landschap, ten behoeve van gezondheid, vergroening en biodiversiteit

Versterk het netwerk van bestaande musea en culturele instellingen. Faciliteer kennisdelen en samenwerking

Overall worden verhalen verteld

Groningers zijn trots op wie ze zijn en hoe het gaat

Maak een open source app waar verhalen over de Groningse cultuur, geschiedenis, het landschap worden gedeeld, waarop evenementen staan en je een overnachting kunt boeken. Laat de veelzijdigheid van de provincie zien

Erfgoed als
publieke plek
voor kunst en
cultuur

Echt luisteren!

Kunst en cultuur
om verhalen te
vertellen, verleden
te erkennen en
emotie te uiten

Toukomst als
verbinder tussen
overheid en inwoners
van Groningen

Toukomst is een initiatief van

nationaal programma
groningen

WEST 8

Het Toukomstbeeld is geschreven en
getekend door West 8: Adriaan Geuze,
Martin Biewenga, Jasmijn Koelega, Hao
Yan, Tara Karam

Copyright - Voor overname van tekst of
afbeeldingen is toestemming nodig

www.toukomst.nl
toukomst@nationaalprogrammagoningen.nl

Programmabureau Nationaal Programma Groningen
Postbus 610
9700 AP Groningen

Bezoekadres
Hendrik Westerstraat 24
9791 CT Ten Boer

Januari 2021

Grafisch ontwerp — Buro Reng

